

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Ирина Бойкинова на тема:

„Предиктори на родителския стрес, влияещи на родителския стил при деца с нарушения (5-10 год.)“

от проф. дпсн Теодора Стойчева Стоева

Актуалност и значимост на проблема

Безспорна е актуалността и значимостта на третирания проблем, свързан с родителството, доколкото е известно, че родителското поведение е критично за психично здраве на детето, за адаптацията и здравословното му функциониране именно през ранните години от живота му. Неслучайно във фокуса на внимание попадат фактори, специфични за ролята на родителите, отглеждащи деца с нарушения като –родителска издръжливост, стрес и компетентност, които са критични както за развитието и благосъстоянието на тези деца, така и за благополучието и качеството на живот на самите родители. Задълбоченото изучаване на тези фактори води до възможността да се изработят стратегии за подкрепа на тези родители като ефективен начин за подобряване на здравето и благосъстоянието на децата и като превенция по отношение на негативните последици от дисфункционалното родителство, което е рисков фактор за развитието на здравни проблеми както в детска, така и в зряла възраст. Всичко това очертава високата не само познавателна, но и приложна стойност на разработката.

Познаване на проблема

В разработката са представени множество теоретични концепции на анализирания конструкт, което показва, че докторантката познава подробно съществуващите схващания по разработвания проблем. Както тя вярно отбелязва: „Родителският стил и родителският стрес са предмет на голям изследователски интерес в световен мащаб“. Независимо от нарастващия брой изследвания в областта са налице малко проучвания, посветени конкретно на проблема за родителската ефикасност и издръжливост като предиктори на родителския стрес-обстоятелство, което показва умение да се откриват нерешени и недостатъчно разработени проблеми в съответното научно поле. Докторантката насочва вниманието си към слабо засегнати аспекти на проблема в изследователската практика-основно свързани с концептуализиране на родителския стрес като относително ново понятие, но много актуално към настоящия момент. Добре

представен и интегриран е предишния макар и оскъден опит в изследването на този аспект на проблема в проучванията на R.Abidin, P.Hutchison и др., с което авторката ни убеждава, че притежава умения както за систематично изложение, така и за творческо преосмисляне на научните достижения на своите предшественици.

Постигната е добра ориентация в теоретичните основания на дисертационния труд, като са представени и съдържателно анализирани множество концептуални модели, свързани с градивните конструкти на разработката, а именно- родителска ефикасност, издръжливост, родителски стрес и родителски стил. Отчетени са теоретико-методологичните постижения на български и чуждестранни учени. В тази връзка трябва да се отбележи, че докторантката се е позовала на 216 източника, на български, руски и английски език, жанрово разнообразни, свързани с имената на авторитетни и репрезентативни за областта учени. Всичко това е доказателство за научната представителност на теоретичния анализ, който убедително свидетелства, че Бойкинова познава проблема както в класическата, така и в съвременната научна литература. Анализът е с евристична стойност като „доставя“ необходимата аргументация за необходимостта от нови изследвания, както посочва самата докторантка, свързани с установяване на сложните причинно-следствени връзки между основните конструкти на разработката, а именно- родителската ефективност и издръжливост, родителския стрес и родителския стил.

Научна и методологическа представителност на проблема

Структурата на дисертационното изследване отразява по най-добрия начин водещите идеи, емпиричната постановка, дизайна и методите на анализ на данните, получени чрез надеждни и валидни инструменти. В изходна точка на изследователските търсения на Бойкинова се превръща идеята да се проучи как родителското чувство за компетентност и издръжливост на родителя като предиктори на родителския стрес влияят на родителския стил при родители на деца в норма и родители на деца с нарушения. Така докторантката ясно очертава траекторията на предметната област на изследването, като обобщава, че родителите трябва да разбират нуждите на децата си, като предоставят преживявания, които улесняват растежа и поддържането на психичното им здраве.

Теоретичният дизайн е разгърнат в две направления, отнасящи се до концептуалното и терминологично прецизиране на конструктите, свързани с родителската издръжливост, от една страна, и родителската ефикасност, от друга, по отношение на

връзките им с родителския стрес и родителския стил. Изложението се реализира съобразно научно утвърдената схема на преход от общо към частно, като изследователският фокус постепенно се стеснява, преминавайки от концептуализиране на ролята на семейството и родителите за развитието на детето, в общ план, към специфичните измерения на родителството.

В така зададената концептуална рамка се представени детайлно и задълбочено теоретични постановки и емпирични находки, хвърлящи светлина върху предизвикателствата, пред които са изправени родителите след появата на дете с нарушение, като се засягат болезнените теми за стигмата, скръбта и загубите. В този смислов контекст се появява апела на авторката към родителите за това, че е задължително да се обучават както за разстройството, така и за най-добрите налични интервенции, за да дадат на детето си оптимални възможности да достигне своя потенциал.

Очертавайки многоаспектната същност на родителството чрез анализ на концептите за родителска издръжливост, ефикасност, родителски стрес и родителски стил, Бойкинова достига до по-широки обобщения, като изгражда собствена авторска позиция по проблема. Тя приема, че родителството представлява може би най-трудната социална роля, предполагаща ангажимент за защита, отглеждане и грижа, носеща неумолими изисквания за време и енергия, като зависи от характеристиките на детето и психологическите ресурси на родителя, от източниците на стрес и подкрепа. Бойкинова залага като лайтмотив, пронизващ цялата разработка тезата за ролята на семейството и родителя за психичното здраве и благосъстояние на детето като контрапункт на теориите, допускащи идеята за вроденост. В тази връзка съвсем правомерно, тя превръща психоаналитичния подход в основополагащ на изследователските си търсения, като съдържащ най-голям обяснителен потенциал по отношение на идеята за влиянието, което оказва родителя върху развитието на детето. Същевременно ставайки изразителка на една нова изследователска област, свързана с развитието на родителя, тя използва капацитета на когнитивно-ориентираните теории, описващи това развитие в термините на когнитивни структури. Позицията ѝ спрямо тези когнитивски възгледи се съдържа в твърдението ѝ за практическата им полезност, а именно-че родителите могат да бъдат подпомогнати в интерпретиране на поведението на децата им и при формулирането на стратегии, които да ръководят действията им. В анализа си на теоретичните постановки, Бойкинова се опира на класически емблематични за психологическата наука учени

като-З.Фройд, Ж.Пиаже, А.Бандура и Д.Левинсън, достигайки до съвременните схващания по проблема на М.Sanders и К. Sofronoff. В хода на своите разсъждения, тя достига до важни изводи, отграничавайки ролята на майката от тази на бащата в отглеждането на детето, позовавайки се на видни български изследователи в областта-като доц. Д.Циркова.

Съобразно изследователската цел в разработката се третира и проблема за нормалното развитие и отклоненията от него.Тук се прави преход от теоретичните абстрактни конструкции към емпиричните знания и доказателства.Представени са емпирични находки, свързани с неврофизиологията, разкриващи най-дълбоките биологични основи на развитието.

Изследователска методология

Трябва да се отбележи, че на всички изследвани конструкции е намерена подходяща операционализация в съответни на тях променливи- психометрично измерени и психологически интерпретирани на базата на зададената теоретична рамка. Това е показател за съблюдаване на универсалния научен принцип за взаимосъответствие между теоретичен модел и емпиричен метод. Представен е визуален модел на структурата на емпиричното изследване с допускането за връзка между родителска ефикасност, резилианс, родителски стрес и родителски стил. Методологически самото емпирично изследване отразява основния изследователски въпрос за това, какво е влиянието на родителските познания (родителска ефикасност и резилианс) върху родителския стил при медиацията на родителския стрес. Несъмнено за правилната постановка на изследването, избора на методология, интерпретацията и анализа на резултатите, е дал отражение многогодишния опит на докторантката като консултант на семейства и деца, голяма част с нарушения в развитието. Безспорно практиката е обогатила изследването ѝ с идеи, чието емпирично валидиране, може да има директно приложение за консултативната дейност. Дизайнът на изследването, включващ сложен медиационен модел, е отлично замислен и осъществен, като са спазени наукометричните изисквания по отношение на основните компоненти (предмет, обект, организация, начин на обработка на резултатите). Това е дало възможност да бъде получена обхватна информация за прякото и косвено влияние, което демографските характеристики и родителското познание (ефикасност и резилианс) имат върху родителския стил при контролиране на медиаторния ефект на родителския стрес. Изследователските търсения на Бойкинова, коректно формулирани в научни предположения са обвързани със задачи,

насочени към установяване статута на медиаторния модел по отношение на взаимовръзката между родителската ефикасност, резилианс, родителски стрес и родителски стил. Приложената изследователска технология се състои от 4 инструмента, два от които се верифицират емпирично в предварителен етап на изследването, а останалите са утвърдени в практиката методи с високи психометрични показатели за надеждност и валидност. Докторантката разширява обхвата на проучването като включва и авторска анкета за събиране на демографски данни. Считаю, че тези методики са позволили на Бойкинова да натрупа достатъчно емпирични данни за изследваните параметри, взаимовръзките между тях и медиаторните ефекти.

Емпиричното изследване е проведено на базата на широк обхват и контингент на изследване: изследвани са 255 лица, родители от различни градове, като 111 от тях са родители на деца с нарушения.

Прави впечатление професионализма и компетентността на докторантката по отношение на статистическата обработка на резултатите, което показва владение на т.нар. „технология на науката“. Подбрани са адекватни на изследователската цел методи на изследване, доказващи връзки и тенденции в съответствие с поставените задачи и формулирани хипотези. Убедителна е логиката в представянето и обработката на получените данни. Използвани са различни алгоритми за тяхното преобразуване в емпирични резултати чрез взаимодопълващи се статистически методи (описателна статистика, t-тест, еднофакторен дисперсионен и регресионен анализ). Изведени са множество взаимовръзки и зависимости, което е показател за мащабността на изследването. Емпиричните резултати са представени освен в таблична, а и в графична форма-чрез различни диаграми и фигури, което придава на изследването още по-силна доказателственост.

Изведени са изводи на високо равнище на обобщеност, допринасящи за по-задълбоченото разбиране на психологическите преживявания на родители на деца с нарушения в развитието по отношение на тяхната издръжливост, ефикасност, стрес и стил на родителстване. Докторантката интерпретира съдържателно получените резултати, част от които са нови за тази научна област и представляват безспорен принос за психологията. Така тя доказва, че най-значим е фактора, свързан с наличието на дете с нарушение, което променя драматично живота на семейството. Докторантката анализира резултатите с много добро разбиране и осмисляне в контекста на хипотезите, което повишава доказателствената стойност на направените изводи. Не само теоретична,

но и приложна стойност има резултата показващ, че родителите, живеещи в малко населено място проявяват повече фрустрация, поради ограничения достъп до системите за социална подкрепа. Подобен резултат разкрива, че психологическата експертиза е необходимо да участва във формирането на политики на всички равнища на организация на обществото. Безпристрастно, от позицията на учен Бойкинова коментира и ограниченията на изследването, свързани с невъзможността критериите за участие на изследваните лица да бъдат контролирани.

Въз основа на професионално проведеното, с ясни доказателства проучване, докторантката извежда заключения за психологическата практика за подкрепа на родителите, отглеждащи деца с нарушения. На базата на получените резултати биха могли да се формулират по-конкретни и категорични препоръки, за да могат да се трансформират в практически действия и последващи промени.

Автореферат

Авторефератът отразява пълно и точно съдържанието на дисертацията, като дава информация за 6-те публикации по темата. Тези публикации са достатъчни, за да достигнат до научната общност резултатите от изследването.

Приноси

Справката за приносите отразява обективно постиженията в дисертацията. Сред приносните моменти могат да се открият следните:

1. Систематизирано е и акумулирано до момента знание, свързано с различните параметри на родителството.

2. Изследва се родителския стрес, като относително ново понятие във взаимовръзката между родителския стил и неговите предиктори, с което се доразвива концептуално теорията за родителството.

3. Валидизирани и адаптирани за български условия са методи за изследване на параметри на родителството, с което се разширява психологическия инструментариум в областта.

4. Получените резултата са особено значими в приложен план като обогатяват съществуващите концепции и методи, свързани със социалната работа и психологическа работа за подкрепа на родители, отглеждащи деца с нарушения.

5. Материалите от дисертацията имат пряка приложимост не само в консултативната практика, но и в университетски курсове, семинари и тренинги, посветени на родителството, доколкото са ценен източник на референции.

Приносите за новост и тези, посочени в емпиричен план са очевидни.

Заключение

Цялостното ми впечатление от дисертацията е, че тя е едно логически построено, коректно осъществено изследване, довело до важни изводи за теорията и практиката, със стабилна теоретична основа и доказателствени психологически анализи. Като имам предвид актуалността, задълбочения теоретичен анализ на емпиричните резултати и успешно проведеното изследване, убедено давам своята положителна оценка и предлагам на уважаемото научно жури за гласува положително за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на Ирина Бойкинова.

Рецензент:

Teodora
Stoeva
Digitally signed
by Teodora
Stoeva
Date: 2022.10.21
22:24:58 +03'00'

21.10.22г.